

magistrik dissertatsiya taqdimoti

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR NOMIDAGI

ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida

UDK:15.301.085

MUXTAROV OTABEK

Globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish masalalari

5A 110902 - "PSIXOLOGIYA"

magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan

dissertatsiyasi

Ilmiy rahbar:

p.f.n dotsent G.K.To'laganova

Mundarija

•	KIRISH.....	3
•	• I BOB. GLOBALASHUV JARAYONIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI	
•	• 1.1Axborot-psixologik xavfsizlik ijtimoiy-psixologik muammo sifatida.....	10
•	• 1.2Milliy psixologiya tarkibi va milliy psixologik xususiyatlar.....	20
•	• 1.3. Ochiq axborot tizimlarida axboriy-psixologik xavfsizlik.....	28
•	• 1.4.Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantiruvchi omillar.38.	
•	• Birinchi bob bo'yicha xulosa.....	37
•	• II BOB. GLOBALASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOY SHART-SHAROITLARI	
•	• 2.1. Mafkuraviy axborot maydonida axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlashning ahamiyati.....	39
•	• 2.2. Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllanishi va rivojlanishini o'rganish usullari.....	45
•	• 2.3. Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirishda jamoatchilikka xos qadriyatlarning psixologik ta'siri.....	50
•	• Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....	58
•	• III.BOB. AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY ASOSLARI	
•	• 3.1. Jamiyat vakillari ongida vatanga sadoqat xissini shakllantirish dolzarb pedagogik va psixologik muammo sifatida.....	59
•	• 3.2. Empirik tajribalar olib borish va natijalarni taxlil qilish.....	64
•	• Uchinchi bob bo'yicha xulosa.....	67
•	• XULOSA.....	68
•	• AMALIY TAVSIYALAR.....	69
•	• FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	71
•	• ILOVALAR.....	75
•	• GLOSSARIY.....	87

Kirish

Globallashuv—bu avvalo hayot sura’tlarining be’qiyos darajada tezlashuvi demakdir. Globallashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni obe’ktiv tan olish kerak – bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo’shnilar, balki jaxon miqyosida boshqa mintaqa va xududlar bilan shunday chambarchas bog’lanib boryabdiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushinish, anglash qiyin emas.

Islom Karimov

- **Mavzuning dolzarbligi:** Respublikamizda o’ziga xos izchillik bilan olib borilayotgan “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da har bir shaxsninig o’ziga xos ijtimoiylashuv jarayoni bilan bog’liq bo’lgan individual jihatlariga alohida e’tibor qaratiladi. Bu jarayon esa axborotlashgan jamiyatda shaxs kamolotining ta’minlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. SHu boisdan, mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar zahirida eng avvalo shaxsning ijtimoiy taraqqiyoti, o’zligini anglash va tafsilotni to’g’ri idrok qilishi masalalaritadi.
- Globallashuvning turli mamlakatlarga o’tkazayotgan ta’siri ham turlicha. Bu hol dunyo mamlakatlarning iqtisodiy, axborot, ma’naviy salohiyatlari va siyosati qanday ekani bilan bog’liq. Dunyoda yuz berayotgan shiddatli jarayonlarning har bir mamlakatga o’tkazayotgan salbiy ta’sirini kamaytirish va ijobiy ta’sirini kuchaytirish uchun shu hodisining mohiyatini chuquroq anglash, uning xususiyatlarini o’rganish lozim. Bu hodisani chuqur o’rganmay turib, unga moslashash, kerak bo’lganda, uning yo’nalishiga tegishli tarzda o’zgartirish mumkin emas. Globallashuv yana shunday jarayonki, uni chuqur o’rganmaslik, undan foydalanish strategiyasi, taktikasi va texnologiyasini ishlab chiqmaslik mamlakat iqtisodi va madaniyati, ma’naviyatini tog’dan tushayotgan shiddatli daryo oqimiga boshqaruvsiz qayiqni topshirib qo’yish bilan barobar bo’ladi.

Kirish

- Globallashuv sharoitida deyarli barcha davlatlar axborot sohasi tadrijiy rivojlanishi va turli xil tazyiqlar mavjud bo'lgan sharoitlarda uning amal qilishi uchun shart-sharoitlar yaratish bo'yicha faoliyatni kuchaytirdilar.
- Globallashayotgan dunyoda axborot xalqlararo va davlatlararo munosabatlarda katta ahamiyat kasb etadi. Ya'ni u jahon hamjamiyati hayotida ham ijobiy ham salbiy kuch sifatida namoyon bo'lishi mumkin. SHu ma'noda texnikaviy-texnologik sohada katta imkoniyatga ega bo'lgan mamlakatlar qulay sharoitga ega bo'ladilar. Mana shu ustunlik tufayli ular o'z shaxsiy manfaatlariga mos keluvchi qadriyatlarini, nuqtai-nazarlarini, g'oyalarni, fikrlarni ilgari surmoqdalar. SHunga ko'ra ko'pgina davlatlarda globallashuvga qarshi harakatlar yuzaga kelmoqda, bular yagona jahon uyg'unlashgan axborot maydonini tuzishni rad etmoqdalar. Bu o'rinda shuni alohida ta'kidlash joizki, globallashuvga qarshi harakatning o'zi tobora global harakat tusini olmoqda.
- Zamonamizning o'ziga xos jihatlardan biri, har qanday mahalliy hodisa yoki voqea zamonaviy axborot texnologiyalari tufayli global xodisa va voqeaqa aylanmoqda. Bularning barchasi axborot jarayonlarining globallashuvi bilan bog'liq muammolar dolzarbligini yana bir karra ta'kidlaydi.
- Mustaqillik davrida mamlakatimiz olimlari o'tkazgan va o'tkazayotgan tadqiqotlarga ko'z yugurtirish bu sohadagi ishlar endi boshlanayotganligidan guvohlik beradi. Jumladan tadqiqotchilar Sh.Ollaberganova, I.To'xtarovlar axborot xavfsizligi bo'yicha tadqiqotlar olib bormoqda. Lekin aynan axborot psixologik xavfsizlik masalalari borasida ilmiy tadqiqotlar olib borilmagan va axborot psixologik xavfsizlikni yosh davrlar psixologiyasiga ko'ra keng ommada shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilmagan. Tadqiqot ishimizning asosiy dolzarbligi shundaki, globallashuvning yoshlar ongiga axboriy psixologik ta'sir o'tkazish quroliga aylanib qolayotganligi, unga qarshi yoshlar ongida axboriy psixologik immunitetni shakllantirish masalasi bugungi kunda har doimgidan ham dolzarb va ahamiyatlidir

Tadqiqotning o'rganilganlik darajasi:

- Ijtimoiy psixologiya va psixologiyada axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish va bu jarayonga munosabat bugungi kunda yangi muammo sifatida dolzarb ijtimoiy-psixologik masalalardan biridir. Ijtimoiy psixologiyada axborot tahliliy xususiyatlar asosan rus psixologlari G.M.Andreeva, N.N.Bogomolova, Ye.V.SHoroxovalarning ayrim tadqiqotlarida birlamchi guruh negizida o'rganilgan. SHuningdek, B.D.Parigin, A.I.Antonov, N.N.Obozov, Yu.E.Aleshina, S.I.Golod, O.A.Karabanova, g'arb olimlaridan G.Roland, D.Vagen, Ye.Burgess, L.Terman, M.Odema, P.Boennen, R.Veyss, E.Tiydlar etnik masalalarini, axborot xavfsizlik jihatlarini, shaxslar aro munosabat motivlarini o'z ilmiy ishlarida ochib berishga harakat qilganlar.
- O'zbekistonlik psixologlardan M.G.Davletshin, E.G'.G'oziev, G'.B.SHoumarov, V.M.Karimova, Sh.R.Barotov, N.S.Safaev, B.M.Umarov, M.M.Mamatov, X.M.Alimov, N.A.Sog'inov, N.Salaeva, R.S.Samarov, O.T.To'raeva, E.SH.Usmanov, M.A.Utepbergenov, G.T.Yadgarova, Sh.Sh.Jo'raeva, M.X.Fayzieva, F.R.Ro'ziqulov, M.S.Salaeva, R.X.Dushanov, N.X.Lutfullaeva, A.T.Qodirova, T.B.Norimbetov, G.A.Qurbonova, sotsiologlardan Sh.Ollaberganova, I.To'xtarov, A.Musaxoniy va boshqalar o'z tadqiqotlarida zamonaviy milliy xususiyatlarning yoshlar ongiga singdirilishi va uning psixologik xususiyatlari, milliy status va rollar haqidagi tasavvurlarning shakllanishi, shaxsda yuzaga keladigan nizolarining etnik axborot qabul qilish xususiyatlari, o'zbek mintalitetining ba'zi ko'rinishlariga oid diqqatga sazovor ilmiy fikrlarni bayon qiladilar.
- Olimlarimiz tomonidan milliy psixologiya muammosi bo'yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xozirgi globallashuv davrida Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish va rivojlantirish muammolari ijtimoiy-psixologik va milliy psixologik jihatdan yetarlicha o'rganilmagan.

Tadqiqotning o'ziga hos jihatlari

- **Tadqiqotning maqsadi:** Globallashuv sharoitida axborot psixologik xavfsizligini shakllantirish masalasini ilmiy nazariy jihatdan tadqiq etish.
- **Tadqiqotning vazifalari:** tadqiqot oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun quyidagi vazifalarni belgilab oldik.
- - Globallashuv, milliy ma'naviyat va axborot tizimlarini tadqiq etishning metodologik jihatlari o'rganish;
- - Axborot va jamiyat taraqqiyoti masalalarini o'rganish;
- - Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik ilmiy tahlil qilish;
- - Axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlashning vazifalari, asosiy faoliyat yo'nalishlari va uslublarini o'rganish;
- - Ochiq axborot tizimi sharoitida shaxsning psixologik o'zini-o'zi himoyalashini o'rganish, taklif va tavsiyalar tizimini ishlab chiqish;
- - Jamoatchilik fikri va jamiyat axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlash usullarini o'rganish;
- - O'zbekistonda yoshlar ongida axborot - psixologik xavfsizlikni shakllantirish istiqbollariga doir islohotlar natijalarini o'rganish va bir tizim holiga keltirish.
- **Tadqiqotning ilmiy farazi:** Taxminimizcha,
- - Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirilishi ma'lum bir tashqi ta'sirlarning muhimligi va ularning shu xususiyatga moslashuvining milliy xususiyatlari ma'lum bir kommunikativ, manipulyativ, ommaviy xulq-atvor shakllari orqali namoyon bo'lishi ehtimol;

Tadqiqotning o'ziga hos jihatlari

- - Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish jarayoni har bir oiladagi o'ziga xos psixologik muhit, tartib-qoidalar, udumlar bilan bir qatorda shaxsning individual-tipologik xususiyatlari, ijtimoiy-psixologik jihatdan yangi ijtimoiy rollarga, o'zaro ta'sirga kirisha olish, ta'lim tarbiyaning o'ziga ta'siri va milliy majburiyatlarga moslashish malakalari ham ahamiyatli ta'sir ko'rsatishi mumkin.
- **Tadqiqotning ob'ekti:** Shaxs tafakkurining axborot istemolidagi ijtimoiy psixologik fenomenlari, axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish jarayonida, globallashtirish jarayonlari, axborotlashgan jamiyat, OAV, shaxs, yoshlar, axborot oqim ta'siri ostida yashayotgan keng jamoatchilik ommasida axborot-psixologik xavfsizlikning shakllanish jarayoni.
- **Tadqiqotning predmeti:** Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirishning psixologik mexanizmlari va omillarini psixologik qonuniyatlar asosida o'rganish.
- **Tadqiqot bazasi:** O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini o'rganish va monitoring qilish instituti Andijon viloyat bo'limi, Andijon pedagogika kolleji, ADU qoshidagi 2-son akademik litsey, Andijon shahar 3-umumta'lim maktabi, Andijon shahar 8-son MFY, "Xamroh"NNT. Jami 360 nafat shaxs(120 nafar oliy ma'lumotga ega fuqarolar, 80 nafar o'rta maxsus malumotga ega fuqarolar, 160 nafar kollej,litsey, maktab o'quvchilari)
- **Ilmiy yangiligi:**
 1. Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirishning o'ziga xosligi zamonaviy talqin etiladi.
 2. Axborot-psixologik xavfsizlik shakllanishi va axborot istemol madaniyatiga ta'sir etishi jamiyat vakili uchun muxim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asoslanadi.
 3. "Mahallada o'smir yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash" loyihasi tanlangan mahallalarda amaliyotga tatbiq etiladi.
 4. Nazariy va amaliy bilimlar uyg'unligi taminlanadi.

Tadqiqotning o'ziga hos jihatlari

- **Tadqiqotning metodologik asosi:**

- Tadqiqotimizning metodologik asosini ong va faoliyat birligi tamoyili (A.N.Leontev), determinizm tamoyili (S.L.Rubinshteyn), shaxsning psixologik va ijtimoiy-psixologik moslashuvi bo'yicha jahon psixologiyasida ilgari surilgan konsepsiyalar (Z.Freyd, K.Rodgers, A.Maslou, G.M.Andreeva, A.V.Lazurskiy, D.V.Olshanskiy) hamda mamlakatimiz psixolog olimlaridan M.G.Davletshin, E.G'.G'oziev, G'.B.Shoumarov, V.M.Karimova, Sh.Ollaberganova, I.To'xtarov va boshqalarning ilmiy g'oyalariga tayanadi. Shuningdek, biz tadqiqotimizda mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov tomonidan ilgari surilgan milliy xususiyatlarga doir fikrlari, Sharq mutafakkirlarining axborot va muloqot masalalariga bag'ishlangan qarashlariga asoslandik. Shuningdek, buyuk psixologlarning axborot sohasida olib borgan tadqiqot ishlari, kommunikatsiyaga doir nazariy g'oyalar, qonun hujjatlari ilmiy tadqiqotimizning metodologik asosidir.

- **Ximoyaga olib chiqilayotgan asosiy xolatlari:**

- 1. Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish shaxsga xos xususiyatlardan kelib chiqib muxim ahamiyatga ega bo'ladi.
- 2. Axborotlar oqimining shaxs faoliyatiga ta'siri uning o'z millatiga bo'lgan munosabatlarini o'zgartiradi.
- 3. Axborot-psixologik xavfsizlik shaxs tafakkurida g'oyalar analiz-sintezini to'g'ri tahlil qilishini ta'minlaydi va har bir ulg'ayayotgan yosh o'ziga jamiyat faoliyatiga tamoshabin emas, jamiyat faoliyatiga daxldor shaxs sifatida qarashga erishiladi.
- 4. Axborot-psixologik xavfsizlikning ta'lim tizimidagi o'rni shaxslarga milliy urf odatlar, milliy qadriyatlarni anglash va o'z millatiga yuksak xurmatini shakllantirish bilan belgilanadi.

- **Ilmiy tadqiqotning metodi:**

- Tadqiqot ishini olib borishda quyidagi metodlardan foydalanildi. Shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi metodlar, empirik metodlar, kuzatish metodi, eksperiment metodi, suhbat metodi, sotsiometriya metodi, modellastirish metodi.

- **Tadqiqotning nazariy ahamiyati:**

- Axborot-psixologik xavfsizlik haqidagi nazariy bilimlar boyitiladi. Jamoatchilik fikri va shaxs va jamiyat haqidagi, ijtimoiy, psixologik qarashlarning nazariy va amaliy ahamiyati o'rganiladi va ularning zamonaviy talqini yuzasidan ma'lumotlarga ega bo'ladilar. Axborot psixologiyasi va ijtimoiy psixologiya fani nazariy manbalar bilan boyitiladi

- **Tadqiqotning amaliy ahamiyati:** Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish va rivojlantirish usullari ishlab chiqiladi va amaliyotda qo'llash imkoniyati yaratiladi. Xozirda amalda qo'llanayotgan, global tarmoqda mavjud bo'lgan, axborot xavfsizligini taminlovchi "elektron imzo"ning shaxslar tamonidan vijdonan amalga oshirilishi uchun tafakkur sintezlash dasturi joriy etiladi. Jamiyat vakillarida axborotning mavzusi, mavzuning g'oyasi, g'oya ortidagi yashirin maqsadlarni aniqlash mexanizmlari shakllantiriladi va milliy qadriyatlarga nisbatan xurmat tuyg'usi oshiriladi.

- **Tadqiqotni ommalashtirilishi:** Ilmiy-tadqiqot ishi bo'yicha olingan natijalarning asosiy qismi 2013-2014 yil Andijon davlat universiteti Pedagogika fakulteti, "Psixologiya" va "Pedagogika" kafedralari ilmiy-uslubiy seminarlarida muhokama qilindi. Tajriba maktab pedagogik kengashlarida hamda dissertatsiyaning chop etilgan ishlarida bayon etilgan.

- **Magistrlik dissertatsiyasining tuzilishi va xajmi:** Magistrlik dissertatsiyasi kirish, 3 bob, 9 bo'lim, xulosa, tavsiya va foydalanilgan adabiyotlardan iborat. Umumiy hajmi 87 sahifadan iborat.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- **1.1. Axborot-psixologik xavfsizlik ijtimoiy-psixologik muammo sifatida**
- «Axborot» tushunchasi bugungi-kunda global mohiyat kasb etmoqda. U inson tafakkuriga turli yo'nalishlarda ta'sir o'tkazuvchi, yaxlit insoniyat hayotini va taqdirini u yoki bu tomonga burib yuboruvchi, goh salbiy goh ijobiy mohiyat kasb etuvchi qudratli vositaga aylandi.
- Ommoviy xodisalar turli kishilar guruxida shaxslararo munosabatlar va o'zaro ta'sir jarayonlari, milliy etnopsixologiya hamda sinflar psixologiyasi muammolari, milliy madaniyat, urf – odatlar, an'analar, udumlar, aqidalarning shaxs shakllanishidagi roli, jamyat a'zolari bir-birini idrok qilishlari va tushunishlari o'zaro ta'sir masalalari tushuniladi.
- Aslini olganda axborot tushunchasi dunyoqarashni ifodalaydigan barcha bilimlar sohasida qadimdan mavjud bo'lgan. Kibernetikaning kelib chiqishi va rivojlanishi bu tushunchani «aloqa» va «boshqaruv» tushunchalari bilan birga keng qo'llanilishiga olib keldi. Hozirgi vaqtda axborotlarni hosil qilish, qayta ishlash. saqlash, ko'paytirish va tarqatish alohida ilmiy sohani - informatika sohasini tashkil etadi. Bu lotinchada tanishtirish, tushuntirish, sharq tillarida esa habar, axborot ma'nosini bildiradi. Axborot (lotincha "information"-tushuntirmoq, bayon yetmoq) zamonaviy fan va siyosatning asosiy tushunchalaridan biri dastlab kishilar tomonidan og'zaki, keyinroq yozma yoki boshqa shakllar uzatilgan ma'lumot; XX asming o'rtalaridan boshlab insonlararo, inson-avtomat, avtomat-avtomat o'rtasidagi ma'lumot hamda xayvonlar va o'simliklardagi signal almashinuvi, hujayrada hujayraga muayyan belgilarning uzatilishi va shu kabilarni anglata boshlagan.
- Axborot sohasining tez sur'atlar bilan o'sishi, uni avtomatlashtirish usullarining shiddat bilan rivojlantirilishi kompyuterlarning yaratilishiga va kishilik hayotining turli sohalarini kompyuterlashtirishga olib keldi. Bu esa o'z navbatida bugungi kunda g'oyatda tezkorlik bilan o'sib borayotgan «Axborotli jamiyat» nazariyasini maydonga keltirdi.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- Insoniyatning kelajakdagi taqdiri va istiqboli xususida o'ylar ekanmiz, axborot texnologiyasi mohiyati, uning taraqqiiyoti, inson va insoniyat xayotiga ta'sir o'tkazishi omillarini chuqur o'rganishni taqozo etadi. Bular quyidagilarda ko'rinadi:
- Birinchidan, inson faoliyatini maqsadga muvofiq holda yo'lga quyish, yo'naltirish. Umummanfaat atrofida birlashtirish, jamoa va jamiyat ishiga dahldorlik tuyg'usini shakllantirish, insoniyat hayotini saqlashda mas'ullik, uning taqdiriga taqdirdoshlik hissini shakllantirish.
- Ikkinchidan, turli fe'l-atvorga, tabiatga ega bo'lgan. o'z manfaati ustuvorligiga intilayotgan sub'ektlar o'rtasidagi o'zaro muvofiqlikni ta'minlash. Urush madaniyatsizligidan - tinchlik madaniyatiga o'tish, davlatlararo va mintaqalararo munosabatlarda bir-biridan qochish emas, bir-biriga intilish kayfiyatini yaratish, jahon muammolarini hal etishga sog'lom g'oyalar berish ruhiyatini shakllantirish.
- Uchinchidan, fan-texnika taraqqiyoti cheksiz darajada rivojlanayotgan bir paytda uning keng imkoniyatlarini umumiy taraqqiyot yo'lga safarbar etish kayfiyatining ustuvorligini ta'minlash. Aks holda g'ayriahloqiy va g'ayri insoniy kayfiyatdagi fuqaro qudratli texnologiyalarni jamiyat taraqqiyotiga zid bo'lgan g'oyat xatarli maqsadni amalga oshirishga ishlatishi mumkin. Bu, ayniqsa, xalqaro terrorizm, narkobiznes, diniy eksterimizm singari global fojialarni boshqarishda, davlatlararo iqtisodiy munosabatlarni chalkashtirishda, bank, moliya kredit tizimini izdan chiqarishda qo'l keladi.
- To'rtinchidan, axborot texnologiyasining beqiyos imkoniyatlarini, ulkan qudratini to'la-to'kis inson hayotiga tadbiq etish, inson taqdiriga xizmat qildirishni ta'minlaydigan eng zamonaviy va samarali boshqaruv mexanizmini iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy, ruhiy va siyosiy sohalarda yuksak madaniyat bilan unumli foydalanish asosida tashkil etish.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- **1.2. Milliy psixologiya tarkibi va milliy psixologik xususiyatlar**

- Milliy psixologiya va mafkuraviy immunitet bir-biri bilan o'zaro chambarchas bog'liq. Inson boshqa tirik jonzoatlardan o'zining aql-zakovati, tili va tafakkuri bilan farqlanadi. U ongli mavjudot sifatida voqelikni anglash jarayonida, qalbida turli xil his-tuyg'ular, tafakkurida xilma-xil fikrlar, g'oyalar yaratadi. Inson tafakkurida paydo bo'lgan har qanday fikr, har qanday qarash ham milliy ruxiyat bo'la olmaydi. Milliy psixologiya falsafiy talqinga ega bo'lgan chuqur tushunchadir. Milliy psixologiya - jamiyat hayotida katta ahamiyatga ega bo'lgan turli xil fikrlar, qarashlar natijasida vujudga keladi. Oxir oqibatda shaxs psixologiyasi ijtimoiy kuch vositasiga aylanadi. Inson tafakkurining mahsuli sifatida Milliy psixologiya, inson va jamiyat ruhiyatiga singib boradi.
- Milliy psixologiya shunday quvvatga egaki, u odamning ichki ruhiy olamiga kirib borib, uni harakatga keltiruvchi, maqsad sari yetaklovchi ruhiy-aqliy kuchga aylanadi.
- Shuning uchun ham milliy psixologiya va mafkuraviy immunitetning o'zaro bog'liqlik jihatlariga ko'ra yanada takomillashtirilgan dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq qilish, globallashuv jarayonlari, axborotlashgan jamiyat, OAV, keng jamoatchilik ommasi, shaxs, yoshlar, axboriy oqim ta'siri ostida yashayotgan keng jamoatchilik ommasi uchun hardomigidan ham zarurdir.
- O'zbek xalqining milliy etnik ong xususiyatlariga ta'rif berganimizda uning sifat va fazilatlarini tarannum etuvchi, kishilarning bir-birlariga bo'lgan insoniy munosabatlari, do'st-birodarliklari, axil-ittifoqliklari, bir-birlariga sadoqatliklarini anglashlikni e'tirof etishimiz kerak. Odamning ijtimoiy hayotni tushunishi, sezishi va butun atrofda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga munosabati hamda qarashlari uning ongida yuz beradi. Shu boisda ham ong so'zi tilimizda aql so'ziga yaqinroq ko'rinishda qo'llanib kelinadi. Insonning fikrlash qobiliyati nazarda tutilganda, ong va aql atamaları bildirgan ma'nolar bir-biriga xos bo'lib, ong ham, aql ham odam miyasining maxsulidir.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- Ijtimoiy hayotga tatbiqan axborot-kishilar, predmetlar, faktlar, hodisalar, jarayonlar va shu kabilar haqidagi ma'lumot (ma'lumotlar majmui)ni anglatadi. Sharq mutafakkiri Abu Mansur as-Solibiyning “Yatimat ad-daxr fi-maholisi axli asr” (Zamonamiz axlining fozil kishilari) nomli asaridagi “Tafsilotni quloq ila tinglamoq odamiylikdir, tafsilotni idrok ila anglamoq insoniylikdir” jumlası bilan boshlanuvchi qarashlari milliy psixologik xususiyatlarimizda qadimdan o'z aksini topganligini ko'rishimiz mumkin.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

● 1.3. Ochiq axborot tizimlarida axboriy-psixologik xavfsizlik

● "Millat bor ekan, milliy davlat bor ekan, uning mustaqilligi va erkinligiga, an'ana va urf - odatlariga tahdid soladigan, uni ta'siriga olish, uning boyliklaridan o'z manfaati yo'lida foydalanishga qaratilgan intilish va harakatlar doimiy xavf sifatida saqlanib qolishi muqarrar"¹

● Bugun dunyo katta jang maydoniga aylanib bormoqda. Bu jangohning quroli so'z, g'oya, mafkura. Har qanday sovuq qurol jahonni u yoki bu darajada jarohatlaydi, jarohatlangan inson hammaga ma'lum bo'ladi. Jarohati tuzalgandan so'ng yana o'z do'stlari safiga qaytadi. Ammo mafkuraviy jangohda yaralangan inson, buzuk mafkura asiri, uning xizmatchisi hatto quliga aylanadi. Davr taqozosi bilan dunyoda oz kuch sarflab mafkuraviy jangohni zimdan boshqarib, mo'may siyosat va moddiy daromadga intiluvchi guruhlar ko'payib bormoqda. Bu jamiyat uchun yangi va havfli muammolardan biriga aylandi. Ularning maqsadi "Zamon bilan hamohanglikda" hech bo'lmaganda qandaydir kutilmagan noan'anaviy uslublar bilan o'z manfaatlarini ta'minlashdan iboratdir. Axborotlashgan g'oyaviy intervensiya orqali oldin ma'naviy, so'ng siyosiy ustunlikni qo'lga kiritishga intilishda, qolaversa jahon iqtisodiyoti xalqaro moliya va boshqa qismlarda eng keraklisi harbiy siyosiy sohalarda mutlbq ustivorlikni ta'minlashda mafkuraviy jangohning roli oshmoqda.

● Qizig'i shundaki, an'anaviy urushda kim aybdor va kim ko'proq talofat ko'rganligini aniqlash unchalik qiyin bo'lmagan va uni "hisob-kitob qilish" mexanizmi ham allaqachon ishlab chiqilgan. Ammo axborotlashtirilgan mafkuraviy intervensiyaning natijalarini "ta roz i pallasiga qo'yish" haqida biron-bir jiddiy so'z aytish mushkul. Shu ma'noda AQSH tadqiqotchisi Maykl Lernerining fikri diqqatga sazovor: "Dunyo haqida amerikacha tasavvurga ko'ra: Amerika yangi dunyo bo'lsa, qolganlarning barchasi eski. Bu uning boshqa davlatlar ishiga bemalol aralashuvini oqlaydi. Shunday qilib, amerikaliklar ongida "Amerika bu haloskor millat" degan fikr shakllantiriladi"

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- Odatda, axborotlashtirilgan urush o'z oldiga muayyan jamiyatda aholining psixik jarayonini siyosiy mo'ljallarini o'ziga moe o'zgartirish vazifasi ham hal etiladi. Amerika bexiovarizmi XIX asrda sirdan turib, psixika -ongni kuzatish va inson psixikasiga ta'sir eta olish borasida psixologik qonunlar chiqa boshlagan. Psixika ob'ektiv olamining sub'ekti imkonisi. Psixika ob'ektiv olamining sub'ekti imkonisi. Psixika yuksak darajada tashkil topgan materiyaning xossasidir. "Tashqi ta'sir kuchlari inson psixkasiga ta'sir ko'rsatmasligi uchun psixologiyada oddiy (tug'ma) vmurakkab (hosil qilingan) reflekslarga asoslangan tashqi reaksiyalarni o'rnatmoq kerak"¹ - degan edi Rossiya psixologi V.M.Bexterev.
- Bexterev fikridan kelib chiqib shuni aytish kerakki, jamiyatga kirib kelayotgan yot axborotlarni barchasini uzluksiz ravishda analiz sintez qilish va bu ma'lumotlar negizidagi g'oyalarni jamiyat fuqarolariga aynan ommaviy axborot vositalar orqali havola etib borish lozim.¹ Mabodo, bugun insoniyat ushbu o'ta chigal siyosiy jarayonning oldini olmasa uning dahshatli zarari yadroviy qurollarning tarqalib ketishidan ham bir necha barobar oshib tushishi tabiiy. Chora-tadbirlarni paysalga solish, axborotlashtirilgan urushda oldindan borayotgan, ya'ni g'alabaga erishayotgan davlatga tashqarida joylashgan ko'plab hududlar, ijtimoiy faollik makonlari ustida to'la nazorat o'rnatish imkonini yaratadi.
- Shuning barobarida sharq falsafasi durdonalaridan birini keltirmokni lozim deb topdik. Unda «Bugun - kechaning okibati, ertaning sababidir», deyilgan. Demak, bu hikmatdan ham ayon bo'lyaptiki, bugun amalga oshirayotgan ishlarimiz nurli kelajagimizga sababchi bo'ladigan asosiy omillardan biridir. Shuning uchun Uzbekistan Respublikasida jamiyat rivoj topishi, taraqqiyotimiz yukealishi yulida bugungi kundagi urinishlarimiz buyuk istiqbolimizga poydevor qo'yish bilan barobardir.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

● **1.4.Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantiruvchi omillar**

- “Erkin axborot almashinuvi” nazariyasining asoschilaridan biri hisoblangan AQSH MRB asoschisi A.F.Dalles “Agar menga tashqi siyosatning faqatgina bitta tamoyilini tanlab olish huquqi berilganda, men axborotning erkin oqimi printsipini tanlagan bo’lur edim” deb yozgan edi.
- Jahonning boy davlatlarida 1000 kishiga 911 ta radio (447 ta televizor), kambag’al davlatlarida esa 142 ta radio (36 ta televizor) to’g’ri keladi. Radiotinglovchilar sonining 50 mln.ga yetishi uchun 38 yil kerak bo’lgan bo’lsa, televidenie tomosha qiladiganlarning 50 mln. kishiga yetishi uchun 13 yil zarur bo’lagan xolos.
- 1994 yilda Internet tarmog’iga 3 mln kishi ulangan bo’lsa, 1998 yilda 100 mln. kishiga yetgan, yoki har yuz kunda Internet xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 2 barobarga oshgan. Bugungi kunda internetdan foydalanuvchilar soni 4 milliarddan ortiqroq.
- Yurtimizda axborot xavfsizligini taminlashda Respublikamiz Prezidenti I. Karimov 2003 yil 11 dekabrda, 562-II-sonli “Elektron raqamli imzo” to’g’risida qaror qabul qildi. Ushbu qaror ijrosiga ko’ra jamiyatimiz fuqarolari global tarmoqdagi saytlardan foydalanish jarayonida rasmiy tarzda ro’yxatdan o’tadilar va milliy pochta manzillariga ega bo’ladilar.
- Respublikamiz Prezidenti I. Karimov 2012 yil 21 martda PQ-1730-sonli “Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari” to’g’risida qaror qabul qildi. Ushbu qarorga ko’ra:
 - - milliy axborot tizimini shakllantirishni ta’minlash;
 - -davlat organlarining o’z funktsiyalarini bajarishda tezkorlik va sifatni oshirishga imkon beruvchi faoliyatini avtomatlashtirish axborot tizimlarini yaratish;

I-Bob. GLOBALASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- -davlat organlari tomonidan tadbirkorlik sub'ektlari va aholiga ko'rsatiladigan interaktiv davlat xizmatlari ro'yxatini kengaytirish va sifatini yaxshilash, tegishli axborot resurslaridan keng ko'lamda, shu jumladan, qishloq joylarda foydalanishni ta'minlash;
- -axborot resurslari, texnologiyalari va tizimlarini, shu jumladan axborot xavfsizligini ta'minlash tizimlarini rivojlantirish holatini hisobga olgan holda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida boshqarish tizimini takomillashtirish;
- -milliy axborot tizimining axborot xavfsizligini, uning axborot tizimlari va resurslari himoya qilinishini ta'minlash.
- -milliy axborot tizimini shakllantirishning yagona texnik siyosatini belgilash va amalga oshirish;
- -davlat interaktiv xizmatlarini taqdim etish bo'yicha yagona texnologik yechimning amalga oshirilishida texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash;
- -davlat organlari axborot tizimlarining yanada integratsiyalashuvi bo'yicha ishlarni muvofiqlashtirish ishlari amalga oshirilmoqda. Yot g'oyalarni tarqatishning asosiy manbalari: internet, kompyuter manbalari, disklar, adabiyotlar, turli mazmundagi nashrlar, reklama, uyali aloqa vositalari, modalar, Badiiy va hujjatli filmlar, seriallar, musiqa va qo'shiqlardir.
- Turli g'oyaviy xurujlar avj olar ekan, ular bizning eng muqaddas va yuksak manaviyatimizga, madaniyatimizga, qadriyatlarimizga, ananalarimizga taxdid solayotgan bir paytda fojealar sodir bo'lmasidan ilgariroq kerakli chora-tadbirlar, kerak bo'lsa loyihalar ishlab chiqishimiz zarur. Shu manoda rus tadqiqotchisi Distervaglemling fikrini esga olsak, "Inson hayotidagi eng asosiy individual qolipga tushuvchi murakkab davri bu uning o'smirlik davridir" SHu sababdan ham biz "Maha'llada o'smir yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash" nomli loyihani ishlab chiqdik.

I-Bob. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- Loyihamizning asosiy maqsad va vazifalari quyidagilar:
- -mahallada honadonlarga kirib o'smirlarning nimalar bilan mashg'ul ekanliklarini aniqlash va ularni loyiha markaziga jalb qilish;
- -markazga a'zo bo'lgan mahalla o'smirlarini ro'yhatga olish;
- -mahalla o'smirlariga psixologiya, xuquqshunoslik, debat dasturlari bo'yicha o'quv tadbirlari o'tkazish;
- -axborotni har jihatdan mulohaza qilib, o'z ongida psixologik sintez-analizdan o'tkazishda o'smirlar ta'fakkurini rivojlantirish;
- -mahalla o'smirlariga qabul qilinayotgan axborotni har jihatdan teran tahlil qilib, axborotning mavzusi, mavzuning g'oyasi, g'oya ortidagi maqsadni anglab yetgan holda to'g'ri xulosa chiqara olishini o'rgatish;
- -mahallada oqsoqollar bilan davra suhbatlari (suhbat otalarcha do'stona tarzda) o'tkazish;
- -jamiyatda o'z o'mini topgan ibratli shaxslarni markazga ma'ruzachi sifatida chorlash;
- -mahalladagi o'smirlar bilan ularga o'mak va saboq bo'ladigan maskanlarga borish;
- -yoshlar maqsadi va ehtiyojlarini o'zida aks ettirgan birlashmalar bilan konferentsiyalar uyushtirish;
- -har bir o'smiring o'z iqtidoridan kelib chiqqan holda o'z kelajagi uchun va vatan taraqqiyoti uchun foydali bo'lgan malum bir sohaga yo'naltirish;
- - o'smirlarni jamiyatda olib borilayotgan ulkan islohotlarga tomoshabin emas, dahldor shaxs sifatida yondoshishlariga erishish.
- Ayni paytda har bir xalq, millat yoki har bir shaxs globallashuv jarayoniga kirishar ekan avvalo siyosiy, mafkuraviy, ma'naviy tajovvuzlardan o'zini himoya qila bilishi hamda bu kabi harakatlar mohiyatiga o'zining teran fikrlari, sog'lom siyosiy psixologiyasi bilan javob bera olishlari zarur. Zero "Mahallada o'smir yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash" loyihamiz jamiyatimizda turli nosog'lom g'oyalarga qarshi o'zining ongida sog'lom g'oyalari bilan kurasha oladigan, vatani oldidagi o'z masuliyatini his qila oladigan mahalla o'smirlarini tarbiyalashda o'zining munosib ulushini qo'shadi.

I-Bob. GLOBALASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK JIHATLARI

- **Birinchi bob bo'yicha xulosa**

- O'rganilgan va tahlil qilingan ishlar bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak; axborot-psixologik xavfsizlikni ilmiy amaliy o'rganish uning ijtimoiy zarurat ekanligi? Yoshlar ongiga milliy xususiyatlarni singdirish, axborot istemol madaniyatini singdirish va rivojlantirish ularning o'z millati va o'z xalqini tarixini, kelib chish va yaratilish jarayonlarini to'la o'rganish imkoniyatini beradi. Axborot-psixologik xavfsizlik psixologiyani masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar bugungi kunda yoshlar ongiga milliy xususiyatlarni singdirish va shakllantirishda asosiy ta'sir etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa psixologiyaning determinizm tamoyili asosida milliy tafsilotning shakllanishi o'z isbotini topdi. Olib borilgan izlanishlar nazariy va amaliy taxlillari shuni ko'rsatadiki, axborot-psixologik xavfsizlik sohasida o'z yechimini kutayotgan muammolar mavjud.

- Axborot-psixologik xavfsizlikning o'ziga xosligini tushuntirish, ta'lim tarbiya jarayonida maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab axborot-psixologik xavfsizlik xususiyatlari haqida tushunchalarni singdirib borish, ularni o'z millatiga sadoqatli barkamol inson bo'lib yetishini asosi ekanligini ko'rsatdi. Bugungi ta'lim-tarbiya sohasida axborot istemol madaniyatini shakllantirish va ularning mazmun mohiyatini shaxs ongiga singdirish asosiy ta'limiy va tarbiyaviy vazifa ekanligi o'z isbotini topmoqda.

II BOB. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY SHART-SHAROITLARI

- **2.1 Maʼkuraviy axborot maydonida axborot-psixologik xavfsizlikni taʼminlashning ahamiyati**

- Prezidentimiz I.A.Karimov “Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi”ning uchinchi yoʻnalishidagi “Axborot sohasini isloh qilish axborot va soʻz erkinligini taʼminlash”ga qaratilgan maʼruzasida quyidagidlarni eʼtirof etdi: bugungi kunda mamlakatimiz telekommunikatsiyalar tizimi dunyoning 180 ta mamlakatiga 28 ta yoʻnalish boʻyicha toʻgʻridan toʻgʻri chiqadigan xalqaro kanallarga ega. Yurtimizdagi teleradio kanallar tamonidan tayyorlangan koʻrsatuv va eshittirishlar internet global tarmogʻi orqali real vaqt rejimida jahonga uzatilmoqda. Yurtimizda faqat keyingi oʻn yilning oʻzida bosma ommaviy axborot vositalarining soni 1,5 barobar, elektron ommaviy axborot vositalarining soni esa 7 barobar koʻpayib, bugungi kunda ularning umumiy soni 1200 taga yetdi. Mavjud barcha telekanallarning 53 foyizi, radiokanallarning esa 85 foyizi nodavlat ommaviy axborot vositalari hisoblanadi. Ommaviy axborot vositalari Oʻzbekistonda yashaydigan millat va elatlarning 7 ta tilida faoliyat olib boradi, shuningdek, bosma materiallar va telekoʻrsatuvlar ingliz tilida ham tarqatilmoqda. Yurtimizda internet tizimidan foydalanuvchilar safi jadal suratlar bilan kengayib bormoqda. Bugungi kunda ularning soni 6 milliondan ortib ketgani ham fikrimizni tasdiqlaydi.” Darhaqiqat tavsilotlarni bayon etmoq va uni tushuntirib bermoq, shu orqali inson ruhiyatiga taʼsir etmoq muxim ahamiyat kasb etadi. "Soʻz atomdan kuchli"- degan edi XX asrning buyuk adiblaridan biri Abdulla Qahhor. Adibning oʻtgan asrda aytgan ushbu fikri bugungi kunda ham oʻz dolzarbligini yoʻqotgani yoʻq. Oʻzbek adibi Abdulla Qahhor ushbu fikrlarni aytganida dunyo ahli maʼkuraviy poligonlar yadroviy poligonlardan kuchli boʻlishini va maʼkuraviy poligonlarning asosiy kuroli soʻz boʻlib, butun dunyoni larzaga solishini tasavvur ham qilmagan edi. . Shuning uchun jamiyatimizning har bir fuqarosi qabul qilinayotgan axborotni har jihatdan mulohaza qilib, oʻz ongida psixologik sintez-analizdan oʻtkazib, axborotning mavzusi, mavzuning goyasi, goya ortidagi maqsadni anglab yetgan holda toʻgʻri xulosa chiqara olishi kerak.

II BOB. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY SHART-SHAROITLARI

- Ushbu mexanizmni amalga oshirish uchun har bir inson ongida sog'lom siyosiy psixologiyani, soglom siyosiy ruhiyatni shakllantirishimiz, boyitib va rivojlantirib borishimiz kerak deb o'ylayman. Zero, inson oilada dunyoga keladi. Oilada tarbiyalanadi; mahallada o'sib ulg'ayadi; bog'chada, maktabda kamolotga yetadi.
- Demak, jamiyatning to'la qonli a'zosi bo'lib shakllanadi. Shunday ekan, sog'lom siyosiy psixologiyani to'g'ri shakllantirish jarayonini yuqorida aytib o'tganimiz, bolaning oiladan + mahalla + bog'cha + maktab + oliy o'quv yurti... formulasi asosida olib borishni tavsiya etgan bo'lardik. Buning uchun avvalo ota-onalar o'z farzandlarining porloq kelajagi uchun farzandlariga davlatimizni oqilona siyosati, davlatimizni o'ziga xos pozitsiyasi va davlatimizga qarshi, millatimizga qarshi taxdidlar haqidagi dastlabki tushunchalarni berish kerak. Mahalla fuqarolar yig'ini o'z tasarrufidagi oilalarni psixologik iklimidan bohabar bo'lishi va har bir oila vakillarining faoliyatiga hayrixoh bo'lishi lozim. Yuqorida bayon qilingan fikrlardan xulosa qilib aytish lozimki, yoshlarda yot g'oyalarga qarshi siyosiy-psixologik tafakkurni shakllantirish, bugungi kunda dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan mafkuraviy vazifalardan hisoblanadi.

II BOB. GLOBALASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY SHART-SHAROITLARI

- **2.2 Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllanishi va rivojlanishini o'rganish usullari**
- "Axborot" tushunchasi bugungi kunda global mohiyat kasb etmoqda. U inson tafakkuriga turli yo'nalishlarda ta'sir o'tkazuvchi, yaxlit insoniyat hayotini va taqdirini u yoki bu tomonga burib yuboruvchi, goh salbiy goh ijobiy mohiyat kasb etuvchi qudratli vositaga aylandi.
- Aslini olganda axborot tushunchasi dunyoqarashni ifodalaydigan barcha bilimlar sohasida qadimdan mavjud bo'lgan. Kibernetikaning kelib chiqishi va rivojlanishi bu tushunchani "aloqa" va "boshqaruv" tushunchalari bilan birga keng qo'llanilishiga olib keldi. Hozirgi vaqtda axborotlarni hosil qilish, qayta ishlash, saqlash, ko'paytirish va tarqatish alohida ilmiy sohani - informatika sohasini tashkil etadi. Bu lotinchada tanishtirish, tushuntirish, sharq tillarida esa xabar, axborot ma'nosini bildiradi.
- Axborot sohasining tez sur'atlar bilan o'sishi, uni avtomatlashtirish usullarining shiddat bilan rivojlantirilishi komp'yuterlarning yaratilishiga va kishilik hayotining turli sohalarini komp'yuterlashtirishga olib keldi. Bu esa o'z navbatida bugungi kunda g'oyatda tezkorlik bilan o'sib borayotgan "Axborotli jamiyat" nazariyasini maydonga keltirdi.
- Kompyuterlashtirilgan dunyo, yalpi axborotlashtirilgan global tizimning vujudga kelishi millatlar, xalqlar va butun insoniyat taqdirini bir-biriga bog'lab qo'ydi. Axborot olish, uni ishlash, saqlash va tarqatish texnologiyasining tasavvur qilib bo'lmaydigan darajadagi taraqqiyoti bugun jiddiy tashvishlar tug'dirmoqda. Chunki hozirgi zamon komp'yuterlarining eng so'nggi avlodi har birining protsessorida 80-100 million tranzistor bo'lib, har soniyada ikki milliardgacha vazifani bajara oladi. Axborot texnologiyasining ana shunday mo'jizasi tufayli xoxlagan kishi Er yuzining xohlagan nuqtasidagi odam bilan soniyalarda aloqa o'rnatishi, muammoni lahzalarda hal etishi mumkin. Ana shu holatning o'zi inson faoliyatini, tafakkur tarzini, axloqiy me'yorlarini, olamga munosabatlarini, yaxlit olganda esa yangi yuz yillikdagi insoniyat hayoti va taqdirini ifoda etadi. Boshqacha qilib aytganda, XXI asr sivilizatsiyasi axborot xuruji, informatsion-psixologik urush qiyofasida o'zini namoyon etmokda.

11 BOB. GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY SHART-SHAROITLARI

- **2.3 Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirishda jamoatchilikka xos qadriyatlarning psixologik ta'siri.**

- Axborot xavfsizligini ta'minlash masalasi bugungi kunda favqulodda muhim ahamiyatga egadir. Axborot xavfsizligini samarali ta'minlash esa jamoatchilik fikrini fenomenini chuqur anglashni taqozo etadi. Jamoatchilik fikrini o'rganish zhtiyoji esa bir tomondan, davlat va jamiyat tuzilmalarining demokratiya tamoyillariga nechog'li asoslanishiga, ikkinchi tomondan esa mavjud empirik manbalarni ilmiy analitik mushohadalash, nazariy qayta ishlash, sintezlash holatlariga bevosita bog'lik, holda shakllanadi. Ana shu ikki jihatlardan biror biri bo'lmasa jamoatchilik fikrini o'rganish ham uni demokratik uslublarda shakllantirish ham samarali kechmaydi. Jamoatchilik fikri ijtimoiy ongdan xam davlat yoxud tuzumning direktiv qarashlaridan ham, yoki alohida shaxs fikr-qarashlaridan ham farq qiladi. Jamoatchilik fikri ijtimoiy ongning hosilasi, jamiyat turli tabaqalarining fikr-qarashlari, munosabatlarining real va umumlashma ifodasidir. Jamoatchilik fikri muayyan ijtimoiy-siyosiy holat, turmush tarzi, iqtisodiy o'zgarishlar hususida umumiy yoki bir necha xil munosabatlarga, mavjud xolatlarining kelib chiqish sabablari, harakatlantiruvchi kuchlari, muammoning yechimiga xilof bo'layotgan omillar borasida esa mutlaqo qarama-qarshi hamda o'zgaruvchan karashlarga ega bo'ladi. Jamoatchilik fikrining tez uzgaruvchan tabiati ham uni ijtimoiy ongning faol qismi sifatida xarakterlaydi. :

- Ayni chog'da, jamoatchilik fikrining o'zgaruvchanlik tabiatiga ta'sir o'tkazish uni muayyan me'yorlarda ushlab tura olish hamda maqsadli shakllantirish davlat, jamiyat xavfsizligi va barqarorligini ta'minlash kafolati ham sanaladi. Demak, har qanday axborot mazmuni, mohiyati, ta'sir etish darajasi, jamiyatga foydali yoki zararliligi, kishini ezgulikka yoki yovuzlikka da'vat etishi bilan «shaxs-jamiyat-davlat» mutanosibligiga u yoki bu tarzda ta'sir etadi. Ana shu jihatdan qaraganda milliy manfaatlarni asrash va rivojlantirishda axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlashning roli yana ham oshadi.

II BOB. GLOBALASHUV SHAROITIDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY SHART-SHAROITLARI

- **Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.**
- Axborot-psixologik xavfsizlikni jamiyat vakillari ongiga singdirishni o'ziga xos jihatlarni tadqiq etar ekanmiz, aniqlangan va olingan tajriba natijalariga asosan ta'kidlash joizki, milliy birlikni muhofaza etish jarayonlari zaiflashgan davlat homiyligida emas, balki asosan aholi turli tabaqalariga mansub oddiy insonlar, ziyolilar, hunarmandlar, dehqonlar, umuman olganda jamiyat kuchi vositasida amalga oshirilib kelindi va quyidagilarda o'z ifodasini topdi;
- Bizning fikrimizcha, shaxslar o'zlarining u yoki bu axborot birligiga daxldor ekanlarini, avvalo, jamit oldidagi mas'uliyatini anglash orqali bilib oladilar.
- Axborot –psixologik xavfsizlikdagi mansublikni anglash, insonning butun umri davomida saqlanib, tafakkurida ongli xatti-xarakatida namoyon bo'ladi. SHahsning hulq-atvorlariga va boshqa ruxiy xususiyatlariga ta'sir etib turadi.

III BOB. AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY ASOSLARI

- **3.1. Jamiyat vakillari ongida vatanga sadoqat xissini shakllantirish dolzarb pedagogik va psixologik muammo sifatida**

- Milliy ozodlik uchun kurashayotgan millatda milliy ong, millatga nisbatan millatchilik ko'rinishida namoyon bo'lishi tabiiy jarayon hisoblanadi. Zero, milliy o'zini o'zi anglashning dastlabki bosqichlarida o'z millatining tarixi, buyuk shaxslari bilan faxrlanish, uni ko'klarga ko'tarish, o'z yozuvchilari bo'lgan millatga qarama-qarshi qo'yish tarzida bo'ladi. Buni biz barcha milliy ozodlik harakatini boshidan kechirgan xalqlar tarixida ko'rishimiz mumkin. Hususan, XIX asr boshlarida ijod qilgan Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon, A. Qodiriy, Avloniy kabi ijodkorlar faoliyati bunga misol bo'la oladi, XX asrning 80-yillar oxiri sobiq Ittifoq atalmish imperiyaning qulashi arafasida buyuk bobomiz Amir Temur nomining tiklanishi, milliy bayroq misoli adlda ko'tarilishi, shu bayroq ostida millatni birlashtirish uchun harakat qilinishi bejiz emas edi. Buning uchun bobomiz, hayoti va faoliyati, qahramonlikliklari xaqida yozilgan kitoblar chop etila boshlandi. Tarixiy haqiqat tiklanib, uning jahon tarixidagi o'rniga berilgan baholar bilan millat tanishtirildi millatning egilgan sha'ni, g'ururi tiklana boshlandi. Alloma bobolarimiz Buxoriy, Yassaviy, Naqshbandiy, Najmiddin Kubro, Zamahshariy kabilarning nomlarini xalqqa kaytarilishi, ularning kitoblarini chop etilishi kabi jarayonlar millatning o'zini o'zi tanishini yuqoriroq bosqichga olib chiqdi.

- Amerika siyosiy – psixologiyasida bixeviorizm, sirdan turib inson psixikasini kuzatish va xulq – atvoriga ta'sir etish 19 asrda rivojlana boshlagan. Amerika bu borada ko'plab qonunlar ham ishlab chiqqan. 21 asrga kelib bu kabi qonuniyatlar shu qadar ta'sirga ega bo'ldiki davlatlar o'rtasidagi sovuq qurolli to'qnashuv jangahlari axborot – psixalogik jangohlariga aylandi. Axborotni, voqealikni turli yo'sinda bayon etish, tezkor tarqatish va bu orqali mo'ljaldagi davlatning ongli shaxslari ruhiyatini mag'lub qilish ayrim manfaatdor kuchlar uchun qulay usulga aylandi. Bu jarayonda biz buyuk mutafakkirlarimiz qarashlariga teran tafakkur bilan e'tibor qaratishimiz kerak. Amerika bixeviorizimi 19 asrda rivojlangan bo'lsa 14 asrda Abu Mansur as-Solihiy o'zining “Yatimat at-daxr fi maholisi ahli asr” (“Zamonamiz ahlining fozil kishilari”) nomli asarida “Tafsilotni quloq ila tinglamoq odamiylikdir, tafsilotni idrok ila anglamoq insoniylikdir” deya ta'kidlab o'tgan. 15 asrda hazrat Alisher Navoiy “Oldig'a qo'yg'onni yemak hayvonni ishi, og'zig'a kelg'anni demak nodonni ishi” deya shaxs ruhiyatiga, idrokiga tavsif bergan.

III BOB. AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY ASOSLARI

- **3.2. Empirik tajribalar olib borish va natijalarni taxlil qilish.**

- XXI asr tsivilizatsiyasi oqibatida insoniyat hayoti axborot-psixologik taxdid quchayotgan jarayonni boshdan kechirmoqda. Bu, ayniqsa, rivojlanish yo'liga chiqib olgan O'zbekistonday yosh mustaqil davlatlarga kuchli salbiy ta'sir o'tkizishi mumkin. Chunki har qanday asossiz, buzgunchi g'oya o'tish davriga xos bo'lgan juz'iy kamchiliklar va o'tkinchi ijtimoiy-iqtisodiy nuqsonlarni bo'rttirib ko'rsatib, jamoatchilik fikrini chalg'itishi, uning istiqbolga ishonchini susaytirib yuborishi mumkin. Zotan, bugun jahon siyosati tobora madaniylashib, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar insoniylashib, davlatlararo manfaatlar ustuvorligi yumshayib borayotgan bir paytda ommaviy qirg'in kurollaridan foydalanish, termo-yadro xavfini kuchaytirish, atom, vadorod, turli biologik, bakteriologik va kimyoviy aslahalardan foydalanish ibtidoiy hodisaga aylanib qoldi.

- Millatlarni yo'q qilish, ularning ildizini qirqib tashlash, milliy xususiyatlari, an'analari va urf-odatlarini barbod etish yo'li bilan mamlakatlarni zabt etish tsivilizatsiyaviy hodisaga aylandi. Bunday maqsadni amalga oshirishda axborot tizimidan foydalanish keng avj olib bormokda. Mustaqil O'zbekiston esa ana shu jarayonda o'zining yangidan-yangi imkoniyatlarini, aqliy salohiyatini, o'zini o'zi himoya qilish va har qanday tajovuzlarga qarshi tura olish iqtidorini namoyon etmoqda. Biroq bu etarli emas. Aniq natijalarga erishish uchun quyidagilarga e'tibor berish lozim, deb o'ylaymiz:

- - insonning shaxs va fuqaro sifatidagi imkoniyatlarni ruyobga chiqarish va uni shakllantirish;
- - insonning o'zini o'zi himoya kila olish instinktini, o'zini-o'zi boshqarish salohiyatini shakllantirish;
- - alohida odamlar, guruhlar, qatlamlararo munosabatlarni yana ham barqarorlashtirish;
- - jamoalar birligini, umumiy xonadon - yaxlit mamlakat takdiri uchun javobgarlik hissiini kuchaytirish;

III BOB. AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY ASOSLARI

- - millatidan va diniy e'tiqodidan kat'iy nazar O'zbekiston fuqarosi bo'lgan har bir shaxsning kelajak uchun mas'ulligini ta'minlash;
- - kelib chiqishi mumkii bo'lgan mojarolar, kelishmovchiliklar asoslarini, yo'nalishlarini, ularning rivojlanish omillarini va dinamikasini doimiy tarzda, uzluksiz ravishda o'rganib borish.
- Ana shu tarzda, albatta, axborot sohasida milliy xavfsizlikni ta'minlashning O'zbekiston tajribasi takomillashib bormoqda. Bu bevosita axborot xuruji avj olayotgan, axborot tarqatish texnologiyalari tobora takomillashib, uning usul va uslublari yangilanib borayotgan bir paytda O'zbekiston ayni ana shu tsivilizatsiyaviy jarayonning eng samarali, eng insonparvar usullaridan yana ham kengroq foydalanish imkoniyatlarini kidirmoqda. Tadqiqot natijalari: Globallashuv sharoitida axborot – psixologik xavsizlikni shakllantirish masalalari borasida Andijon shaxar xalq ta'limi muassalari faoliyatini metodik ta'minlash va tashkil etish bo'limi tasarrufidagi 3 – umumiy o'rta ta'lim maktabining, Andijon shaxar “8 – son”, “9 – son” mahalla fuqarolar yig'inlari tasarrufidagi shaxslar orasida ijtimoiy – psixologik, kommunikativ metodologik ma'lumotlar berdik. Tadqiqotlarimizni o'smir yoshdard bilan ularga o'mak va saboq bo'luvchi maskanlarga bordik. Maktab o'quvchilari va mahalla o'smirlaridan tadqiqotlarimizni o'tkazishdan avval ularni axborot ta'minlash borasidagi kommunikatsion bilimi, siyosiy – psixologik dunyoqarashini aniqlashda so'rovnoma va testlar olgan edik. Tadqiqotlarimizdan so'ng ulardan tahliliy testlar oldik. Tadqiqotlarimiz tahliliy natijalariga ko'ra maktabning yettinchi va to'qqizinchi sinf o'quvchilari va mahalla o'smirlarining axborotni aniq maqsad asosida ta'minlashi, kommunikatsion bilimi, siyosiy – psixologik dunyoqarashida quyidagi ijlbiy samarali natijalarga erishdik.

III BOB. AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI SHAKLLANTIRISHNING AMALIY ASOSLARI

- **Uchinchi bob bo'yicha xulosa.**

- Globallashuv sharoitida xalqlar ma'naviyatiga singdirilayotgan omillar bir qarashda yaltiroq ko'rinsada, aslida bu omillarning negizida chirindi, jirkanch g'oyalar yashiringan bo'lishi extimoldan yiroq emas. SHuning uchun jamiyatimizning har bir fuqarosi qabul qilina yotgan axborotni siyosiy jihatdan mulohaza qilib o'z ongida psixologik analizsintezdan o'tkazib axborotni mavzusi, mavzuning g'oyasi, g'oya ortidagi maqsadni anglab yetgan xolda to'g'ri xulosa chiqara olishi kerak. Ushbu mexanizmni tugri yulga kuyish uchun xar bir inson ongida soglom siyosiy ruxiyatni shakllantirishimiz, boyitib va ruvojlantirib borishimiz kerak deb uylayman. Ushbu mexanizmni amalga oshirish uchun ishni avvalo oiladan boshlash kerak deb o'ylayman. Zero inson oilada tarbiyalanadi,maxallada o'sib ulg'ayadi, bog'chada, maktabda kamolga yetadi. Demak jamiyatni to'lik azosi bo'lib shakllanadi. Shunday ekan axboriy psixologik xavfsizlikni shakllantirishda yuqorida aytib o'tganimiz bolaning to oiladan+bog'cha+maktab+mahalla oliy yuquv yurti... formulasi asosida olib borishni tavsiya etgan bo'lar edik. Buning uchun eng avvalo ota-onalar o'z farzandarining porloq kelajagi uchun farzandlarining ruhiyatini o'rgangan xolda asosiy rejalar tuzishi kerak. MFY o'z tasarufidagi oilalarning psixologik iqlimidan boxabar bo'lishi va har bir oila vakillarining faoliyatiga hayrixox bo'lishi lozim. O'quv muassasalarda, barcha nashriyotlarida televideniya radiolarda hodimlar yetarli darajada psixologik va siyosiy saviyaga ega bo'lish kerak. Shunda ishonchimiz komilki, biz yoshlar yurtboshimiz ta'kidlaganidek: "fikrga qarshi fkr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat" bilan kurasha oladigan kelajagi buyuk davlatning munosib vorislari bo'lib yetashamiz.

XULOSA

- Olib borgan tadqiqotlarimiz shunday taxminni asoslashga izn berdiki, globallasuv jarayonida axborot - psixologik xavfsizlikni shakllantirish shaxs ruxiyatidagi og'ish va zo'riqishni shuningdek fiziologik muammolarni oldini oladi. Jamiyatdagi shaxslarda kommunikativ sog'lom dunyoqarash shakllanishiga zamin yaratadi. Tajriba – eksperimental va nazorat diagnostik ish davomida, shaxs tafakkurida axborot - psixologik xavfsizlikni shakllantirish, shaxs ruxiyatida salbiy ta'sirlardan saqlashga qaratilgan omillarning ijobiy dinamikasini ta'minlashga qaratilishi zarurligi xaqidagi taxminimiz isbotlandi.
- Ish davomida qo'yilgan maqsadimizga erishdik. Axborot – psixologik xavfsizlik jamiyatda shaxslararo nizolar, nosog'lom fikir va farazlar vaziyatidagi korreksion ishi mazmunini aniqladik, uning shakl va metodlarini ishlab chiqdik. Tadqiqotimiz asosida biz shunday xulosaga keldik.
- 1.Jamiyatda yashayotgan shaxslardagi ruxiy og'ishlar, nizolar ob'ektiv asosga ega bo'llib, shaxslar guruxlari ijtimoiy psixologik xususiyatlari qanday axborot maydonida ekanligiga bog'liq. Globallasuv jarayonida to'xtovsiz kirib kelayotgan axborotlar salbiy tasirini kamaytirish kerak.

TAVSIYALAR

- Bizningcha, globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakillantirish chuqur amaliy va nazariy uslublarni ishlab chiqishni talab etadi. SHuningdek shaxs tafakkurida kerakli axborotni tanlash va axborotni to'g'ri idrok etish mexanizmini vujudga keltirishga yo'naltirilgan metodlar chuqur nazariy taxlilga muxtoj.
- 1.Tadqiqotchilarni diqqat e'tibori tafakkurga salbiy ta'sir etuvchi ma'lumotlar ta'sirida shaxs ruxiyatidagi emotsional va kognitiv o'zgarishlarga qaratilishi kerak.
- 2.Axboriy xurujlar tasirida psixik o'zgarishlarning ichki mazmunini o'rganishga bag'ishlangan maxsus tadqiqotlar zarur.
- 3.Bizning diqqat markazimizdan tashqarida qolgan muxum muammolardan biri – kommunikatsion jarayon qatnashchilarida shakillanadigan ichki shaxslilik va shaxslararo yangi tuzilmalardir.
- 4. axborot- psixologik xavfsizlikni shakillantirishning turli shakllari va metodlarini taxlil qila turib biz shunga amin bo'ldikki, malumotlar qabul qilish va uzatishga mo'ljallangan ommaviy maskanlarda (internet kafelar) malumotlarni psixologik sintez-analizdan o'tkaza oladigan mutaxasis bo'lishi shart.
- 5.Fikriy tashqi tasir kuchlari inson psixikasiga ta'sir ko'rsatmasligi uchun murakkab (xosil qilingan) reflekslarga asoslangan tashqi reaksiya mexanizmlarini o'rnatuvchi metodlarni ishlab chiqish kerak.
- 6.Jamiyatga kirib kelayotgan yot axborotlarni barchasini uzuluksiz ravishda analiz sintez qilish va bu ma'lumotlar negizidagi g'oyalarni jamiyatdagi shaxslarga aynan ommoviy axborot vositalari orqal xavola etib borish lozim.
- 7.Shaxs ruxiy kechinmalarini ijtimoiy borliq qadriyatlariga bog'lovchi, ochiq axborot kommunikatsiya tizimida insonning axborot taxdidlarini baxolash va xavfsizlikni taminlovchi loyihalar ishlab chiqilishi kerak.

TAVSIYALAR

- 8. umuminsoniy qadriyatlarga oid mavzularni targ'ibot qilishda yurtimiz tsivilizatsiyasi tarqqiyoti va madaniyati rivojining asosiy davrlari, yutuqlariga «Avesto», «Qur'on», Xadislari kabi ilohiy qadriyatlarning muhtasar tizimlari bayon etilgan manbalarga, Al Xorazmiy, Al Farobiy, Al Beruniy, Ibn Sino, Al Buxoriy, At Termiziy, Axmad Yassaviy va Naqshbandiy, Abduraxmon Jomiy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Zaxiriddin Muxammad Bobur, Boboraxim Mashrablarning buyuk meroslariga asoslanmoq lozim.
- 9. Ommaga yo'naltirilayotgan axborotlar shaxs psixikasiga salbiy ta'sir etmasligi uchun jamiyatda yashayotgan har bir shaxs qabul qilinayotgan axborotni har jihatdan mulohaza qilib, o'z ongida psixologik sintez-analizdan o'tkazib, axborotning mavzusi, mavzuning g'oyasi, g'oya ortidagi maqsadni anglab yetgan holda to'g'ri xulosa chiqara olishi kerak. Ushbu mexanizmni amalga oshirish uchun har bir inson ongida sog'lom siyosiy psixologiyani, sog'lom siyosiy ruhiyatni shakllantirishimiz, boyitib va rivojlantirib borishimiz kerak deb o'ylaymiz. Buning uchun ishni avvalo oiladan boshlash kerak. Zero, inson oilada dunyoga keladi. Oilada tarbiyalanadi; mahallada o'sib ulg'ayadi; bog'chada, maktabda kamolotga yetadi. Demak, jamiyatning to'la qonli a'zosi bo'lib shakllanadi. Shunday ekan, sog'lom siyosiy psixologiyani to'g'ri shakllantirish jarayonini yuqorida aytib o'tganimiz, bolaning oiladan + mahalla + bog'cha + maktab + oliy o'quv yurti... formulasi asosida olib borishni tavsiya etgan bo'lardik. Buning uchun avvalo ota-onalar o'z farzandlarining porloq kelajagi uchun farzandlariga davlatimizni oqilona siyosati, davlatimizni o'ziga xos pozitsiyasi va ahborot oqimidagi xurujlar haqidagi dastlabki tushunchalarni berish kerak. Mahalla fuqarolar yig'ini o'z tasarrufidagi oilalarni psixologik iqlimidan bohabar bo'lishi va har bir oila vakillarining faoliyatiga hayrixoh bo'lishi lozim.
- Psixolog mutaxassisning bu boradagi faoliyati bizning ishimizda istiqbolli amaliy natijasini ko'rsatadi.

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

Амалий фаолиятдан фото лавҳалар

**ЭЪТИБОРИНГИЗ
УЧУН РАҲМАТ!**